

Fictie lezen tussen brugklas en tweede fase

Leeslijnen en werkvormen in vbo, mavo, havo en vwo

Het lezen van fictie is voor lang niet alle jongeren even vanzelfsprekend. De literaire boeken die recensenten en veel docenten mooi en goed vinden, spreken hen vaak niet aan. Gelukkig zijn er genoeg alternatieven: jeugdboeken van fatsoenlijke kwaliteit waarmee je scholieren wel kunt boeien, aan het lezen kunt krijgen en houden. Deze bijdrage geeft in de eerste plaats een overzicht van een aantal toegankelijke, boeiende en kwalitatief verantwoorde jeugdboeken die inzetbaar zijn in de tweede en derde klassen van vbo, mavo, havo en vwo, en in de vierde van vbo en mavo. Er wordt nauwkeurig aangegeven in welke klassen en schooltypen je die boeken met succes kunt aanbieden en wat de moeilijkheidsgraad van die titels is. Daarna volgen concrete tips over het werken met jeugdliteratuur.

Veel docenten worstelen in de tweede en derde klassen van vbo, mavo, havo en vwo met de leesmotivatie van hun leerlingen. Voor een deel heeft die mindere belangstelling voor lezen algemene, ontwikkelingspsychologische oorzaken waarop je als docent(e) weinig invloed kunt uitoefenen, maar voor een belangrijk deel ligt het aan het fictieonderwijs zelf.

Als leerlingen de brugklas binnenkomen, is de leesbereidheid over het algemeen behoorlijk groot en het kost niet zoveel moeite de leerlingen boeken te laten lezen van schrijvers als Paul van Loon, Roald Dahl, Carry Slee, Mieke van Hooft of Jacques Vriens. In de loop van de tweede klas en helemaal in de derde verandert die situatie drastisch en ook in de bovenbouw krijg je grote groepen leerlingen niet meer makkelijk aan het lezen.

Het lijkt erop dat hiervoor twee oorzaken zijn aan te wijzen die direct met het leesonderwijs samenhangen. Ten eerste de boekkeuze en ten tweede de werkvormen. Ondanks alle goede bedoelingen hebben docenten heel vaak de neiging de leerlingen te snel en te vaak in aanraking te brengen met leesboeken die te moeilijk, te literair en te ingewikkeld zijn. De smaak van de docenten staat soms ver af van de smaak van de leerlingen. Daarnaast gaan de lesstof

en de werkvormen vaak te veel en te vroeg de richting van de verhaalanalyse uit, besteedt men te veel aandacht aan de vorm en te weinig aan de inhoud van het verhaal waardoor veel jonge lezers afhaken. Een te snelle opklimming van moeilijkheidsgraad naar het literaire boek leidt tot problemen, het ontbreken van een ontwikkelingslijn in fictie is even ongewenst. Het komt nogal eens voor dat leerlingen jeugdboeken van hetzelfde niveau blijven lezen vanaf groep acht tot en met de derde klas van het voortgezet onderwijs. De overstap naar de tweede fase leidt dan onherroepelijk tot problemen, want leerlingen hebben geen groei in leesniveau en smaakontwikkeling doorgemaakt die het mogelijk maakt de boeken van 4-havo of 4-vwo met plezier en succes te kunnen lezen.

Oplossingen zullen gezocht moeten worden in een uitgekiende, aan de leesbereidheid van leerlingen appellerende boekkeuze, een doordachte opklimmende lijn van het leesmateriaal en in werkvormen waarbij de inhoud van het boek en de persoonlijke relatie tussen leerling en werk centraal staan: tekstervarende activiteiten.

Leeslijnen na de brugklas

Het terrein van het fictieonderwijs lijkt op het eerste gezicht verkaveld te zijn in twee gebieden: de literatuur voor volwassenen, die je in de bovenbouw aanbiedt, en de jeugdliteratuur, die in de onderbouw aan bod komt. Maar wie nader toekijkt, weet dat zo'n globale indeling onzinnig is. De jeugdliteratuur in de onderbouw is niet een homogeen gebied met boeken van gelijk(waardig) niveau; de literatuur voor volwassenen evenmin. Wat een leerling in de brugklas boeit, is – als het goed is – voor een leerling in 3-havo te kinderachtig. Wat een leerling in 3-vwo kan lezen, kan iemand in 3-mavo gewoonlijk niet aan. Deze opmerkingen gelden evengoed voor de bovenbouw van havo en vwo.

Het merkwaardige is nu dat elke docent voor de bovenbouw wel behoorlijk goed weet op welk moment hij welke boeken voor welk schooltype en welke klas kan inzetten, maar dat over- en inzicht voor de onderbouw vaak ontbreken. Veel docenten hebben een beperkte kennis van de jeugdliteratuur en van de leeslijnen die je in de eerste drie jaar van het fictieonderwijs kunt ontwikkelen. De jeugdboe-

kenrecensenten en de volwassenen in de jeugdboekenjury's maken het de docent niet gemakkelijk: steevast bejubelen zij literaire boeken die het grootste deel van de klas niet aankan of die hen niet boeien. Bibliotheekmedewerkers hebben de ervaring dat veel door Griffel- of Zoenenjury's bekroonde boeken (bijna) nooit uit de kast komen, de boeken die favoriet waren bij de Kinder- of Jonge Jury kan men daarentegen niet aangesleept krijgen. En het is beslist niet zo dat die laatste groep boeken uitsluitend of zelfs voor het grootste deel uit kwalitatief minderwaardige producten bestaat.

Voor de brugklas is het betrekkelijk eenvoudig een lijst van boeken samen te stellen die de meeste leerlingen kunnen en willen lezen (al valt het voor vbo/mavo nog niet eens altijd mee). Daarvoor bestaat wel zo iets als een ongeschreven canon (Beckman, Terlouw, De Vries, Hartman, Van Loon). Maar voor klas 2 en vooral voor leerjaar 3 bestaat zo'n canon maar zeer ten dele, die ligt in ieder geval veel minder vast, mede omdat de verschillen tussen de schooltypes (van vbo tot vwo) én tussen individuele leerlingen heel groot zijn.

Groeiproces

Een canon, een leeslijn voor de 'bovenkant' van de jeugdliteratuur, de overgang van de bekende jeugdboeken van Beckman, Hartman en Terlouw naar de eenvoudige literatuur voor volwassenen, is belangrijk voor docenten en leerlingen. Het bestaan van zo'n lijst boeken die als waardevol worden beschouwd, schept duidelijkheid en zorgt voor een verbetering van het leesonderwijs. Het maakt het mogelijk de smaakontwikkeling van leerlingen te begeleiden, (beperkt) te sturen en de overgang naar de bovenbouw soepeler te laten verlopen. Door een licht opklimmende lijn worden de leerlingen uitgenodigd ontdekkingen te doen die binnen hun vermogen liggen. De stappen van het ene leerjaar naar het andere mogen niet te groot zijn en er moet sterk rekening worden gehouden met de (on)mogelijkheden en capaciteiten van de leerlingen in de verschillende schooltypes.

Een canon en een leeslijn ontstaan niet van het ene op het andere moment, ze zijn het resultaat van een groeiproces en komen tot stand door allerlei invloeden. Recensenten spelen daarbij een rol, bekroningen door verschillende typen jury's, opname van fragmenten in bloemlezingen en schoolboeken. Een canon ligt niet voor eens en voor altijd vast, sommige boeken die erin worden opgenomen, verdwijnen snel of na verloop van tijd, andere hebben een langdurig leven. Dat hangt onder meer samen met de visie van de *opinion makers* op de (jeugd)literatuur.

Bij jeugdliteratuur zien we de laatste jaren duidelijk twee kampen. Aan de ene kant staan recensenten en vakmensen die sterk de nadruk leggen op de literaire kanten van het jeugdboek. Zij schuiven in hun besprekingen het literaire boek naar voren. Die nadruk is duidelijk zichtbaar in de jeugdboekenbekroningen van jury's van volwassenen. Deze groep is ook voorstander van het vroeg aanbieden van literatuur voor volwassenen (in havo-3 en vwo-3, soms in

vwo-2). Aan de andere kant staan de leesbevorderaars en de onderwijsmensen die het belangrijk vinden dat leesplezier en toegankelijkheid voor grote groepen lezers een prominente rol spelen bij het vaststellen van de canon.

De twee kampen lijken de laatste jaren eerder uit elkaar te groeien dan dicht bij elkaar te komen en dat is een slechte ontwikkeling. De talloze klachten van docenten in het voortgezet onderwijs over de problemen met lezen in de middengroepen zouden hiermee wel eens kunnen samenhangen. Het grootste deel van de leerlingen heeft weinig waardering voor literaire boeken, terwijl veel recensenten juist die boeken lovend bespreken. Docenten die positief besproken literaire jeugdboeken in de klas behandelen, merken telkens weer dat dit tot problemen leidt. Een extra complicatie in het proces van canonvorming en leeslijnonwikkeling hangt samen met de relatief korte tijd dat het proces pas op gang is.

Natuurlijk bestaat jeugdliteratuur al heel lang, maar verplichte aandacht voor fictie in het onderwijs voor alle leerlingen kennen we pas sinds de invoering van de basisvorming 1993 en het nauwkeurig vaststellen van longitudinale leeslijnen voor de verschillende streams moet eigenlijk nog helemaal van de grond komen, zeker voor vbo en mavo, onderwijstypen met weinig of geen traditie in fictieonderwijs.

In alle nieuwe methoden is sinds de invoering van de basisvorming jeugdliteratuur opgenomen, maar de verschillen zijn enorm. Er bestaat nog weinig overeenstemming over de vraag op welk moment welk jeugdboek in welke streams aan bod zou moeten of kunnen komen. Ook over het moment waarop overgestapt kan/moet worden naar de literatuur voor volwassenen, bestaat allerminst duidelijkheid.

Toegankelijkheid

Hieronder waag ik een voorzichtige poging tot canonvorming en leeslijnonwikkeling, in de eerste plaats vanuit leesbevorderend perspectief. Dat betekent niet dat de literaire kwaliteiten van de jeugdboeken bij mijn suggesties geen rol hebben gespeeld, maar het gaat er mij vooral om de leerlingen aan het lezen te krijgen en te houden. Pas vanuit die situatie kun je – heel voorzichtig – de leerlingen proberen te interesseren voor literaire jeugdboeken. Alleen wie al de nodige spannende, vlot geschreven jeugdboeken heeft gelezen, kan de overstap naar complexere (jeugd)literatuur aan en daarvan genieten. De persoonlijke smaakontwikkeling kan eigenlijk pas goed op gang komen en verdiept worden, als de leerling kennis heeft gemaakt met een breed scala aan jeugdliteratuur. Dan pas kan hij ontdekken dat de personages in de boeken van bijvoorbeeld Carry Slee en Thea Beckman nogal vlak en stereotiep getekend zijn. Het samenstellen van leeslijnen per schooltype is een complexe aangelegenheid, waarbij talrijke factoren een rol spelen. Steeds heb ik geprobeerd mijn keuzes per leerjaar en stream te onderbouwen met algemene criteria, zodat ze doorzichtig zijn. Door de canon te preciseren per stream geef ik tegelijkertijd een leeslijntraject aan voor vbo/mavo, mavo/havo en havo/vwo: dit is nadrukkelijk een eerste aanzet tot

het aanwijzen van welke leesboeken je in verschillende leerjaren met succes kunt inzetten.

Een belangrijk aspect bij mijn keuzes is de toegankelijkheid van de boeken. Liever minder hoog gegrepen en de leerlingen aan het lezen houden, dan in een vroeg stadium veel aandacht voor het zeer literaire boek met het grote risico dat leerlingen afhaken. Wie te snel te steil wil klimmen, raakt zijn leerlingen onderweg kwijt. Als je een leerling het lezen tegen hebt gemaakt, is dat vaak definitief: je wint hem of haar bijna nooit meer terug.

Omdat sommigen in hetzelfde schooltype meer in hun mars hebben dan anderen, is – op basis van het gemiddelde niveau van de betreffende stream – aangegeven welke boeken voor grote groepen leerlingen geschikt zijn en welke voor de betere lezers of de literaire fijnproevers.

Een zeer complicerende factor bij het samenstellen van leeslijnen zijn de grote individuele verschillen: het ene kind is wat persoonlijke leesontwikkeling betreft veel verder dan het andere in dezelfde klas of dezelfde stroom. Bij de gegeven leeslijnen ben ik uitgegaan van de gemiddelde leerling. Bij betere of zwakkere leerlingen kun je als docent boeken adviseren uit een naastliggend hoger of lager niveau, soms zelfs boeken uit de lijst van een leerjaar hoger of lager.

De lijsten maken geen enkele aanspraak op volledigheid, je kunt gemakkelijk per jaar en stream nog talloze andere titels toevoegen. Ik wil met de leestips vooral een eerste houvast bieden voor wie op zoek is naar geschikte jeugdboeken voor een bepaald leerjaar in een bepaalde stream. Ik heb zoveel mogelijk een mix gemaakt van al wat oudere boeken die de meeste docenten wel kennen en van tamelijk recente titels. Vrijwel alle titels die hieronder per leerjaar en stream worden genoemd, zijn terug te vinden in het overzichtsschema dat bij dit artikel is afgedrukt. Door middel van dit schema is snel terug te vinden welke boeken je kunt gebruiken in welke leerjaren.

Tweede leerjaar

Voor het tweede leerjaar vbo/mavo en mavo/havo kun je het best boeken inzetten die de volgende kenmerken bezitten:

- spannend verhaalverloop;
- veel gebeurtenissen;
- weinig bespiegeling;
- mogelijkheden tot identificatie;
- hoog verhaaltempo;
- veel afwisseling;
- weinig aandacht voor psychologische problematiek van hoofdperson;
- hoofdpersonen van een jaar of vijftien (bij vbo/mavo iets jonger);
- eenvoudige verhaalstructuur (weinig of geen terugblikken en tijdsprongen);
- boeiend thema;
- niet te dik.

Leerlingen in 2-vbo/mavo lezen nog graag griezel-, detective- en paardenboeken uit de verschillende pulpseries: daar zijn vrijwel geen titels van opgenomen, omdat het doel van het leesonderwijs ook moet zijn de leerlingen in aanraking brengen met de betere toegankelijke jeugdboeken.

Voor de doorsnee-lezer van 2-vbo/mavo zijn bijvoorbeeld geschikt: Thea Beckman, *De verloren schat*, Evert Hartman, *Het onzichtbare licht*, Ineke Holtwijk, *Engelen van het asfalt*, Theo Hoogstraaten, *Ijzige poppen* en *De spiegelvrouw*, Ton van Reen, *Ontsnapt aan de galg*, Ben Simmes, *De hormonenmoord*, Carry Slee, *Spijt!* en *Pijnstillers*, Ellen Tijsinger, *Morgenster* en Anke de Vries, *Blauwe plekken*.

De betere lezers kun je boeien met: Lieneke Dijkzeul, *De tweede viool*, Theo Engelen, *Schimmen uit het verleden*, Ellen Tijsinger, *Nikolaj*, Gijs Wanders, *Vogelvrije vrienden*.

In 2-mavo/havo mag je iets meer verwachten. Je zou als basismateriaal kunnen inzetten: Thea Beckman, *De doge-ring van Venetië* en *Vrijgevochten*, Lieneke Dijkzeul, *Kortsluiting*, Hans Hagen, *Het gouden oog* en *Het water kust*, Tineke Hendriks, *Blijf zitten waar je zit* en *Knap stom!*, Theo Hoogstraaten, *De ramp* en *Tussen twee vuren*, Mecka Lind, *De wereld is soms van mij*, Jan Terlouw, *De kloof* en *Eigen rechter*, Simone van der Vlugt, *De amulet*. Deze kunnen aangevuld worden met de boeken voor de betere lezers uit 2-vbo/mavo.

Voor de betere lezers in 2-mavo/havo valt verder te denken aan: Nigel Hinton, *Vluchten kan niet meer*, Lydia Rood, *Een mond vol dons*, Kjersti Scheen, *Maanmeisje*, Karlijn Stoffels, *Mosje en Reizele*.

In 2-havo/vwo mag de psychologische ontwikkeling van de hoofdpersoon wat meer nadruk krijgen. Die boeken mogen iets minder gebeurtenissen bevatten, iets bespiegelder van aard, iets dikker en iets ingewikkelder van verhaalstructuur zijn.

Leerlingen in 2-havo/vwo lezen overigens de boeken uit de lijst voor 2-mavo/havo nog met veel plezier. Daaraan is voor hen toe te voegen: Thea Beckman, *Hasse Simonsdochter*, Dirk Bracke, *Blauw is bitter*, Theo Hoogstraaten, *Blind date*, Alice Mead, *Gebrandmerkt*, Hans Manders, *Bestemming onbekend*, J. Velasco, *De eunuch van Córdoba*, Jan de Zanger, *Voor een halve zak drop* en Zohra Zarouali, *Amel*.

Voor de lezers die meer in hun mars hebben, zijn aan te bevelen: Imme Dros, *De trimbaan*, Evert Hartman, *De vloek van Polyfemos*, Unni Lindell, *De zuigzoen*, Anton Quintana, *De vuurman* en Cynthia Voigt, *Onder de blote hemel*. Quintana en Voigt zijn bestemd voor de echte literaire fijnproevers.

Lezen in klas 3

In de derde klas beginnen de niveaus van de streams steeds verder en diepgaander te verschillen en dat weerspiegelt zich in het niveau van de fictieteksten die de leerlingen kunnen en willen lezen.

In vbo en mavo blijft de nadruk nog sterk liggen op avontuurlijke verhalen die rijk aan gebeurtenissen zijn en een behoorlijk hoog verteltempo hebben. Heel voorzichtig kunnen boeken worden ingezet waarin aandacht wordt besteed aan de psychologische ontwikkeling van het hoofdpersonage en de structuur minder lineair is (gebruik van terugblikken). Dit geldt met name voor de vierde klas van vbo/mavo, waarin nog sterk wordt voortgebouwd op de leeservaringen in klas 3.

In 3-vbo/mavo kunnen de leerlingen goed uit de voeten met de volgende jeugdboeken: Thea Beckman,

Vrijgevochten, Lieneke Dijkzeul, Kortsluiting, Haye van der Heyden, Vrijen en Liefde, Theo Hoogstraaten, De liftster en Tussen twee vuren, Simone van der Vlucht, De amulet, Zohra Zarouali, Amel. De betere lezers kun je bijvoorbeeld aanbieden Weerlicht van Caja Cazemier en Bestemming onbekend van Hans Manders.

In 4-vbo/mavo kun je nog een stapje verder proberen te komen met boeken als Iris van Caja Cazemier, De vloek van Polyfemos of De voorspelling van Evert Hartman. Populair zijn in die groep Theo Hoogstraaten, Blind date, Jan de Zanger, Desnoods met geweld, Dit been is korter, en Angelo Vergeer, Vijftien. De betere (mavo)leerlingen kun je De weg naar het noorden van Naima El Bezaz, Junkies van Melvin Burgess of Splinters van Marita de Sterck aanraden. Voor de literaire fijnproevers in 4-mavo zijn geschikt De geur van melisse (Per Nilsson), Met het mes op tafel (Cynthia Voigt) of De weg naar Chlifa (Michele Marineau). Eenvoudig literaire boeken behoren ook tot de mogelijkheden: Yvonne Keuls, De moeder van David S. en Het verrotte leven van Floortje Bloem, Tim Krabbé, Het gouden ei, Joost Zwagerman, De buitenvrouw, Hans Sahar, Zoveel liefde en Hoezo bloedmooi, Boudewijn Büch, De kleine blonde dood, Ronald Giphart, Ik ook van jou, Tessa de Loo, Isabelle of Jan Wolkers, Turks fruit zijn boeken die deze leerlingen wel aankunnen.

In havo-3 en vooral in vwo-3 komen het literaire jeugdboek en het adolescentenboek sterk in zicht om

de overgang naar de literatuur in de bovenbouw te versoepelen. De literatuur voor volwassenen is vaak te hoog gegrepen in de derde klas, zeker als het om boeken gaat waarin de hoofdpersonen volwassenen zijn en hun problematiek voor jongeren nog niet invoelbaar is. Bij de keuzes voor havo en vwo zijn de volgende criteria gehanteerd:

- spanning op gebeurtenisniveau minder belangrijk;
- meer spanning op psychologisch vlak;
- meer aandacht voor de psychologische problematiek van het hoofdpersonage en diens ontwikkeling (vooral in het vwo);
- meer bespiegeling (vooral in het vwo);
- een hoog verteltempo is minder belangrijk;
- ingewikkelder verhaalstructuren;
- boeken met diepere betekenislagen;
- thematisch nog wel aansluitend bij de belevingswereld van de leerling (nog geen problematiek van volwassenen, zoals in de literatuur van de bovenbouw);
- hoofdpersonages van ongeveer zestien/zeventien jaar;
- taalgebruik in boeken voor 3-vwo wel zoveel mogelijk op het niveau van de literatuur voor volwassenen.

Voor de gemiddelde lezer in 3-havo zijn bijvoorbeeld bijzonder geschikt: Arne Berggren, De gevoelige moordeenaar, Naima El Bezaz, De weg naar het noorden, Melvin Burgess, Junkies, Caja Cazemier, Iris, Te snel en Weerlicht, Theo Hoogstraaten, Blind date, Ted van Lieshout, Gebr., Hans Manders, Bestemming onbekend, Lydia Rood, Weg van de zon, Stéphanie, Augurken met slagroom, Shelley Stoehr, Morgen Wendy, Karlijn Stoffels, Stiefland, Sue

Finale
EXAMENTRAINING

Met het
OOG op
de
nieuwe
examens...

De tweede fase vraagt om een vooruitziende blik. De havo- en vwo-examens Engels, Frans en Duits zien er straks anders uit dan u gewend bent. Daarvoor is een andere aanpak van de examentraining nodig. Met *Finale examentraining* kunnen uw leerlingen zich het komend schooljaar al voorbereiden op de nieuwe examens. Inderdaad, op de nieuwe examens. Want *Finale examentraining* besteedt uitgebreid aandacht aan de nieuwe aspecten uit de examens voor de tweede fase, in overeenstemming met de opzet van de Cito-examens. Een onmisbare voorbereiding op de toekomst.

Zichtbaar beter
Iedere sectie ontvangt automatisch een beoordelingsexemplaar van *Finale examentraining*. Dan kunt u de unieke aanpak van *Finale* zelf zien. Wilt u meer informatie, bel dan onze **Docentenlijn: (0575) 59 48 80**. Onze educatief adviseurs helpen u graag. Ze zijn tevens te bereiken via e-mail: info@thieme.nl

Thieme

Overzicht inzetbaarheid jeugdboeken per klas en stream

	2vm	2mh	2hv	3vm	3h	3vwo	4vm
Thea Beckman, <i>De verloren schat</i>	x						
Thea Beckman, <i>Wij zijn wegwerpkinderen</i>	x						
Thea Beckman, <i>De doge-ring van Venetië</i>		x		x			
Thea Beckman, <i>Saartje Tadema</i>		x					
Thea Beckman, <i>Hasse Simonsdochter</i>			x				x
Thea Beckman, <i>Vrijgevochten</i>	x	x		x			
Arne Berggren, <i>De gevoelige moordenaar</i>					x		x
Naima el Bezaz, <i>De weg naar het noorden</i>					x	x	x*
Dirk Bracke, <i>Blauw is bitter</i>			x	x			x
Kath. von Bredow, <i>Ik en mijn broer</i>					x*	x	
Corry Breeden, <i>Verstekeling vermist</i>	x						
Melvin Burgess, <i>Junkies</i>					x	x	x*
Caja Cazemier, <i>Te snel</i>				x*	x		x
Caja Cazemier, <i>Weerlicht</i>				x*	x	x	x
Caja Cazemier, <i>Iris</i>					x	x	x
Federica de Cesco, <i>Het valkenjong</i>					x*	x	
Aidan Chambers, <i>De tolbrug</i>						x**	
Wim Daniëls, <i>De bushaltejongen</i>		x	x	x			
Lieneke Dijkzeul, <i>De tweede viool</i>	x*	x					
Lieneke Dijkzeul, <i>Kortsluiting</i>		x	x	x			
Imme Dros, <i>Odysseus, een man van verhalen</i>					x**	x*	
Imme Dros, <i>De macht van de liefde</i>					x*	x	
Theo Engelen, <i>Schimmen uit het verleden</i>	x*	x					
Theo Engelen, <i>Moordzaak</i>				x			x
Karel Eykman, <i>Liefdesverdriet</i>		x		x			
Karel Eykman, <i>Link</i>		x	x	x			
Ed Franck, <i>Het huis van eb en vloed</i>					x*	x	
Ed Franck (bew.), <i>Beatrijs</i>					x	x	x*
Ed Franck (bew.), <i>Robinson Crusoe</i>	x	x					
Hans Hagen, <i>Het gouden oog</i>		x	x				
Hans Hagen, <i>Het water kust</i>		x	x	x			
Evert Hartman, <i>Oorlog zonder vrienden</i>		x*	x	x			
Evert Hartman, <i>Het onzichtbare licht</i>	x	x					
Evert Hartman, <i>De vloek van Polyfemos</i>			x*	x*	x	x	x
Evert Hartman, <i>De voorspelling</i>					x	x	x
Tineke Hendriks, <i>Het huis met het blauwe dak</i>	x	x					
Tineke Hendriks, <i>Blijf zitten waar je zit</i>		x	x	x			
Tineke Hendriks, <i>Knap stom</i>		x	x				
Haye van der Heyden, <i>Vrijen</i>		x		x			
Haye van der Heyden, <i>Liefde</i>		x		x			
Nigel Hinton, <i>Vluchten kan niet meer</i>		x*	x	x			
Ineke Holtwijk, <i>Engelen van het asfalt</i>	x	x					
Theo Hoogstraaten, <i>Ijzige poppen</i>	x	x					
Theo Hoogstraaten, <i>De spiegelvrouw</i>	x	x					
Theo Hoogstraaten, <i>De liftster</i>		x		x			
Theo Hoogstraaten, <i>Tussen twee vuren</i>		x	x	x			
Theo Hoogstraaten, <i>Blind date</i>			x	x	x		x
Suzanne Koster, <i>Zwarte lieveling</i>	x	x					
Ted van Lieshout, <i>Gebr.</i>					x	x	x*
Mecka Lind, <i>Soms is de wereld van mij</i>		x	x	x			
Unni Lindell, <i>De zuigzoen</i>			x*		x		x*
Hans Manders, <i>Bestemming onbekend</i>			x	x*	x		x
Michele Marineau, <i>De weg naar Chlifa</i>					x*	x	x**

	2vm	2mh	2hv	3vm	3h	3vwo	4vm
Alice Mead, <i>Gebrandmerkt</i>			x	x			
Bart Moeyaert, <i>Wespennest</i>						x*	
Kyoko Mori, <i>Dochter van Shizuko</i>						x*	
Per Nilsson, <i>Het lied van de raaf</i>					x**	x*	
Per Nilsson, <i>De geur van melisse</i>					x*	x	x**
Peter Pohl, <i>We noemen hem Anna</i>						x**	
Peter Pohl, <i>Ik mis je, ik mis je</i>					x*	x	
Anne Provoost, <i>Vallen</i>					x*	x	
Anne Provoost, <i>De roos en het zwijn</i>						x**	
Anton Quintana, <i>De vuurman</i>			x*				
Anton Quintana, <i>Het boek van Bod Pa</i>						x**	
Odiel Reef, <i>Alles is voor altijd anders</i>	x*	x	x				
Ton van Reen, <i>Ontsnapt aan de galg</i>	x	x					
Ton van Reen, <i>Vlucht voor het vuur</i>	x	x					
Lydia Rood, <i>Weg van de zon</i>					x	x	x*
Kjersti Scheen, <i>Maanmeisje</i>		x*	x	x			
Michael Scott, <i>Het huis van het kwaad</i>	x	x	x	x			
Michael Scott, <i>OktoberMaan</i>	x	x	x	x			
Jan Simoen, <i>Met mij gaat alles goed</i>						x*	
Carry Slee, <i>Spijt!</i>	x	x					
Carry Slee, <i>Pijnstillers</i>	x	x		x			
Carry Slee, <i>Afblijven</i>	x	x		x			
Marita de Sterck, <i>Splinters</i>					x*	x	x*
Shelley Stoehr, <i>Morgen Wendy</i>					x*	x	x*
Karlijn Stoffels, <i>Mosje en Reizele</i>		x*	x				
Karlijn Stoffels, <i>Stiefland</i>					x	x	x*
Joyce Sweeny, <i>De tijgerboomgaard</i>					x	x	
Jan Terlouw, <i>Oorlogswinter</i>	x						
Jan Terlouw, <i>De kloof</i>		x	x	x			
Jan Terlouw, <i>Eigen rechter</i>		x	x	x			
Ellen Tijsinger, <i>Morgenster</i>	x	x					
Ellen Tijsinger, <i>Nikolaj</i>	x*	x	x				
Ellen Tijsinger, <i>Kaper op de vlucht</i>	x						
Ellen Tijsinger, <i>Zonnekind</i>	x						
Willem van Toorn, <i>Heer Doos</i>					x*	x	
José Velasco, <i>De eunuch van Córdoba</i>			x	x			
Angelo Vergeer, <i>Vijftien</i>					x		x
Simone van der Vlugt, <i>De amulet</i>		x	x	x			
Cynthia Voigt, <i>Onder de blote hemel</i>			x*				
Cynthia Voigt, <i>Met het mes op tafel</i>					x*	x	x**
Cynthia Voigt, <i>De dochter van de waard</i>						x*	
Anke de Vries, <i>Medeplichtig</i>		x		x			
Anke de Vries, <i>Belle-donne kamer 16</i>			x	x			x
Anke de Vries, <i>Blauwe plekken</i>	x						
Gijs Wanders, <i>Vogelvrije vrienden</i>	x*	x		x			
Gijs Wanders, <i>Spoorloos verdwenen</i>	x*	x		x			
Gijs Wanders, <i>Gedwongen verzet</i>		x	x	x			
Sue Welford, <i>Schaduw over augustus</i>			x*		x		x
Jan de Zanger, <i>Dit been is korter</i>					x	x	x
Jan de Zanger, <i>Desnoods met geweld</i>					x	x	x
Jan de Zanger, <i>Voor een halve zak drop</i>			x	x			x
Jan de Zanger, <i>Hadden we er maar...</i>					x	x	
Zohra Zarouali, <i>Amel</i>		x	x	x			
Zohra Zarouali, <i>Amel en Faisal</i>					x		x
Zohra Zarouali, <i>Sanae</i>					x	x	x

* voor de betere lezers in de klas en stream

** voor de literaire fijnproevers in de klas en stream

Welford, *Schaduw over augustus*, Jan de Zanger, *Dit been is korter*. De betere leerlingen kunnen aan de slag met Ed Franck, *Het huis van eb en vloed*, Tom Lennon, *Wel kleur bekennen*, Michele Marineau, *De weg naar Chlifa*, Per Nilsson, *De geur van melisse*, Anne Provoost, *Vallen*, Cynthia Rylant, *Zonder Mary*, Marita de Sterck, *Splinters* of Cynthia Voigt, *Met het mes op tafel*.

In 3-vwo zijn de genoemde titels van 3-havo voor de modale leerling goed leesbaar. Je kunt daar nog aan toevoegen: Kim Fupz Aakeson, *Waanzinige wereld*, William Bell, *Zack*, Arno Bohlmeijer, *Eerlijk verraad*, Katharina von Bredow, *Ik en mijn broer*, Federica de Cesco, *Het valkenjong*, Julie Johnston, *Mij 'n zorg*, Willem van Toorn, *Heer Doos*, Joyce Sweeny, *De tijgerboomgaard*, Jan de Zanger, *Hadden we er maar wat van gezegd!* De echte lezers doe je een plezier met *Odysseus, een man van verhalen* (Imme Dros), *Dochter van Shizuko* (Kyoko Mori), *Het lied van de raaf* (Per Nilsson), *Wespennest* (Bart Moeyaert), *De dochter van de waard* (Cynthia Voigt). De literaire fijnproevers kun je de volgende, lastig toegankelijke jeugdboeken aanraden: *De tolbrug* (Aidan Chambers), *We noemen hem Anna* (Peter Pohl), *Het boek van Bod Pa* (Anton Quintana), *De roos en het zwijn* (Anne Provoost), *Met mij gaat alles goed* (Jan Simoen).

Werkvormen

Aandacht besteden aan deze boeken kan op verschillende manieren. De eenvoudigste aanpak is een keer per week kort aan het begin of eind van de les iets over een of twee titels uit de lijst vertellen en/of er een fragmentje uit voorlezen. Deze verticale boekpromotie kan aangevuld worden met de horizontale aanpak: enkele leerlingen ook aan het woord laten over boeken die zij met plezier gelezen hebben.

Een wat tijdrovender manier is een of meer lessen bij een boek uit de lijst maken door een fragment aan te bieden en daar enkele opdrachten bij te geven. Een tijdsbesparende tip: in het tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming* en in de *Handleiding voor de Jonge Jury* (inmiddels twee edities verschenen) treft u bij veel van de hier genoemde titels complete lessen(reeksen) aan, waarin ook onderzoekopdrachten zijn opgenomen. Zowel het fragment als de bijbehorende tekstvervarende vragen kunt u daar vinden.

Hoewel de keuze van het leesmateriaal uiterst belangrijk is, spelen de eraan gekoppelde werkvormen ook een grote rol. Afwisselende, uitdagende werkvormingsopdrachten waarbij de relatie tussen tekst en lezer centraal staat, zijn te verkiezen boven droge, strikt verhaalanalytische opdrachten. De verhaalanalyse kan wel aan bod komen, maar meer als middel dan als doel. Om de leerling aan het lezen te krijgen en te houden en de verwerking interessant te maken, zijn tekstvervarende opdrachten in de onderbouw meer geschikt dan tekstbestuderende. Trouwens ook in de tweede fase is het verstandig, met name in de havo, tekstvervarende een belangrijke plaats te geven. Voorbeelden van tekstvervarende werkvormen die op alle niveaus en in alle streams gebruikt kunnen worden, kan men tegenwoordig uit allerlei schoolboeken, didactische achtergrondartikelen en uitgewerkte lessenreeksen in boeken en tijdschriften redelijk

vlot bij elkaar sprokkelen (zie de noot onderaan deze bijdrage). Toch wil ik hier een aantal voorbeelden geven van verwerkingsvormen die los van elke methode bij vrijwel ieder boek of fragment kunnen worden ingezet.

Ik geef eerst een aantal voorbeelden van opdrachten waarbij de lezer vrij dicht bij de tekst blijft. Afhankelijk van leerjaar en stream kan de formulering van de vraag worden aangepast.

- Beschrijf welk gedeelte of welke gebeurtenis(sen) in het boek de meeste indruk op je heeft (hebben) gemaakt. Leg uit waarom.
- Welk stuk van het boek vond je verrassend/ schokkend/ (on)geloofwaardig/ spannend/ zielig/ ontroerend/ bijzonder/ indrukwekkend/ slaapverwekkend? Licht je mening toe met voorbeelden.
- Geef aan wat volgens jou het belangrijkste stuk in het boek is en leg uit waarom.
- Wat zijn de belangrijkste beslissingen van de hoofdpersoon? Welke gevolgen hebben ze? Zijn de genomen beslissingen volgens jou verstandig? Leg uit waarom. Wat zou jij anders gedaan hebben?
- Wat zijn de leefregels (regels over goed en kwaad, over wat je wel of niet kunt doen) van de twee/drie belangrijkste personages? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er tussen de verschillende personages? Wat voor gevolg heeft dat? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er tussen jouw leefregels en die van de personages?
- De personages hebben verschillende eigenschappen. Welke eigenschappen van de personages bewonder je, welke verafschuw je, welke herken je, welke hebben je aan het denken gezet? Hebben de personages je beïnvloed? Leg uit.
- Over welk onderwerp gaat het boek? Welke nieuwe kanten van het onderwerp heeft het verhaal je laten zien? Ben je het eens met de mening over het onderwerp die uit het boek blijkt?
- Kun je volgens jou iets uit dit boek leren? Licht je mening toe.
- Een verhaal wordt spannend als er dingen voor jou als lezer worden achtergehouden. Wat werd er in het begin van het verhaal verzwegen? Wanneer kwam je erachter? Had je al lang van tevoren vermoedens over de afloop? Vind je dat het verhaal spannend is verteld? Licht je mening toe.

Ik eindig met enkele verwerkingsvormen die wat ruimer van aard, maar niettemin behoorlijk tekstgebonden zijn. Lang niet alle leerlingen willen over hun zielenroerselen praten (zeker niet in een klassikale situatie) of schrijven en daarom is het verstandig steeds het boek of het fragment centraal te stellen. Bovendien gaat het om fictieonderwijs, niet om psychologie of maatschappijleer:

- Aan het eind van het boek blikt de hoofdpersoon of een van de andere personages in zijn/haar dagboek terug op de gebeurtenissen. Verplaats je in die persoon en schrijf die dagboekbladzijden.
- Schrijf een brief aan de auteur van het boek, waarin je hem/haar vraagt bij de volgende druk het nodige te veranderen. Leg uit om welke veran-

Universiteit Utrecht

James Boswell Instituut

Als onderdeel van de Universiteit Utrecht verzorgt het James Boswell Instituut cursussen en trainingen voor Nederlandse en buitenlandse (a.s.) studenten en medewerkers. Het Instituut levert een actieve bijdrage aan de internationalisering van het hoger onderwijs.

De sectie Neerlandistiek van het James Boswell Instituut biedt een breed scala van cursussen Nederlands als tweede c.q. vreemde taal, niet alleen ten behoeve van (a.s.) studenten en medewerkers van de Universiteit, maar ook voor mensen werkzaam bij overheid, instellingen en bedrijven in binnen- en buitenland. Er zijn cursussen op verschillende niveaus, van beginners tot zeer ver gevorderden, voor verschillende doelgroepen, verdeeld over ochtend, middag en avond. Er zijn ten minste 8 startmomenten per jaar, gespreid over een heel kalenderjaar. Aan de sectie zijn ca. 20 docenten verbonden, voornamelijk in deeltijd, van wie 10 met vaste aanstelling. Jaarlijks volgen meer dan 1000 personen een of meer cursussen.

Bij de sectie Neerlandistiek van het James Boswell Instituut is een vacature ontstaan voor een

Coördinator (V/M)

Nederlands als tweede c.q. vreemde taal

Uw taak bestaat uit het leidinggeven aan de dagelijkse activiteiten van de sectie. U geeft actief vorm aan de verdere uitbouw van de sectie en onderhoudt contacten binnen en buiten de Universiteit. Daarnaast verzorgt u een deel van het onderwijs.

Wij vragen een academicus met een afgeronde opleiding Nederlands of een vreemde taal en met een ruime ervaring in het geven van onderwijs Nederlands aan hoger opgeleide anderstaligen. U bent bekend met de universitaire wereld en beschikt over goede communicatieve en organisatorische eigenschappen. U heeft aantoonbare belangstelling voor afstandsonderwijs/ICT. Ervaring met het onderwijs Nederlands als vreemde taal en/of met het ontwikkelen van lesmateriaal strekt tot aanbeveling.

Wij bieden u een dienstverband voor onbepaalde tijd. De totale omvang van de aanstelling is ten minste 80%, de coördinerende taak ten minste 50%. Aanstelling geschiedt in beginsel in schaal 11. Bij goed functioneren is doorstroming naar schaal 12 niet uitgesloten.

Heeft u belangstelling? Dan kunt u voor nadere inlichtingen contact opnemen met drs.

A. Pescher-ter Meer, hoofd van de sectie Neerlandistiek, telefoon +31 30 253 8666. Uw schriftelijke sollicitatie kunt u vóór 1 maart a.s. richten aan drs. H. van den Berg, directeur van het James Boswell Instituut, Bijlhouwerstraat 6, 3511 ZC Utrecht. Vacaturenummer 57901.

Uw sollicitatie binnen 14 dagen, tenzij anders vermeld, richten aan de genoemde personeelsdienst. Vergeet u niet het vacaturenummer te vermelden. De universiteit streeft ernaar dat vrouwen op alle niveaus even vanzelfsprekend vertegenwoordigd zijn als mannen. Bij voltijdse functie is invulling in deeltijd bespreekbaar. Er is een regeling voor flexibel zwangerschaps- en ouderschapsverlof; er is een subsidieregeling ten behoeve van kinderopvang.

Een extra bevoegdheid

Wilt u uw mogelijkheden binnen het onderwijs of uw kennis van uw vak verbreden? Aan de Hogeschool van Utrecht kunt u in deeltijd de eerste- en tweedegraads bevoegdheid behalen in de vakken Duits, Engels, Frans,

Nederlands en Spaans. Voor meer informatie over de opleidingen nodigen wij u uit voor onze

Voorlichtingsdag Lerarenopleidingen op zaterdag 6 maart van 10.00 tot 15.00 uur

Ook kunt u een van de opleidingsbrochures aanvragen bij Bureau PR/Voorlichting, telefoon 030 - 2547 160, of via de website of e-mail.

Hogeschool van Utrecht
Faculteit Educatieve Opleidingen
Bureau PR/ Voorlichting
telefoon: 030 - 2547 160
e-mail: info@feo.hvu.nl
<http://www.feo.hvu.nl>
Bezoekadres: Archimedeslaan 16 · Utrecht

Hogeschool
van Utrecht

FACULTEITEN: COMMUNICATIE EN JOURNALISTIEK • ECONOMIE EN MANAGEMENT • EDUCATIEVE OPLEIDINGEN • GEZONDHEIDSZORG • NATUUR EN TECHNIEK • SOCIAAL AGOGISCHE OPLEIDINGEN

TRICOLORE

66 cursussen Frans in Frankrijk

- ✓ zomer- en jaarcursussen
- ✓ óók voor docenten
- ✓ van 1 week tot 9 maanden
- ✓ vlotte inschrijvingsprocedure
- ✓ uitgebreid, persoonlijk advies

BICOLOR

33 cursussen Spaans in Spanje

Vraag de gratis gidsen aan!
Postbus 93333, 2509 AH Den Haag
tel.: 070-383 6666

deringen het gaat en waarom die een verbetering zouden zijn.

- Schrijf een brief aan een van de personages van het boek en leg uit welke van zijn/haar beslissingen je onverstandig of onbegrijpelijk vindt.
- Schrijf een brief aan de ouders of aan het kind van de hoofdpersoon.
- Schrijf voor de schoolkrant of een jongerentijdschrift een recensie over het boek, waarbij je eerst kort informatie geeft over de inhoud en daarna je mening geeft die je ondersteunt met argumenten.
- Verzamel twee of drie recensies over het boek, ga na wat de meningen van de boekbesprekers zijn en met welke argumenten zij die ondersteunen. Vergelijk je eigen mening en argumenten met die van de recensenten. Wat heb je geleerd van de

manier waarop recensenten over boeken schrijven?

- Kies vier verschillende stukken muziek uit die passen bij het verhaal, schrijf de songteksten op en leg voor elke songtekst precies uit waarom die zo goed bij de gebeurtenissen en/of de personages passen.

Ik hoop dat bovenstaande tips voor bruikbare boeken en werkvormen een aanzet geven tot het vaststellen van een longitudinale leeslijn voor het fictieonderwijs in klas 2 en 3 van alle streams, die het mogelijk maakt dat de leerling een heel geleidelijke, maar toch duidelijk zichtbare smaak- en leesontwikkeling doormaakt, rekening houdend met de mogelijkheden én de beperkingen van elk leerjaar, elke stream en elk schooltype.

Noot

De problemen bij het lezen van fictie in de middenklassen kwamen uitvoerig aan de orde op de 'Dag van het literatuuronderwijs' (conferentie op 6 november 1998 te Utrecht) in de workshop 'Van basisvorming naar tweede fase'. Een verslag hiervan met verdere literatuurverwijzingen staat in het *Handboek literatuuronderwijs 1999/2000*, Bulkboek: Amsterdam 1999. Algemene overzichten met tekststervarende opdrachten voor de onderbouw zijn o.a. te vinden in *De Jonge Jury 1999. Handleiding voor het onderwijs*, CPNB 1998, in 'Leerplan fictie met lessuggesties', in: *Tsjip*, jg. 1993, nr. 3/4 en in de delen voor klas 3vm, 3mhv en 4vm van B. Jager e.a., *Op niveau plus*, Zutphen: Thieme, 1997 e.v. In deze schoolboekenreeks staan ook schema's voor leeservaringsverslagen. Concrete lesuitwerkingen op tekststervarende basis bij jeugdboeken treft men aan in het driemaandelijkse tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming*, Den Haag: NBLC, 1996 e.v.

Over het werken met interculturele jeugdboeken in de middenklassen: Moniek Sanders e.a., *Vijftig wereldboeken*, Zutphen, Thieme, 1998. Voorts bruikbare verwerkingstips in Martine Letterie en Jacques Vos, *Literatuur in de basisvorming*, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1995. Een schat aan verwerkingsmateriaal dat makkelijk aan te passen is aan de eigen situatie, is te vinden in de werkbladen en het docentenvormingsmateriaal van de afgelopen jaargangen van de bloemleestijdschriften *Tikker* en *Bumper*. De uitgave van deze tijdschriften is helaas met ingang van schooljaar

1998/1999 stopgezet.

Een jaarlijks overzicht van de nieuwste jeugdboeken voor de onderbouw biedt de reeks *Jeugdboeken 19...* (vanaf 1994), Arnhem: Ellessy, 1994 e.v. Zeer bruikbaar voor het kiezen en beoordelen van nieuwe jeugdboeken is ook de gids *Boek en jeugd 12**, Den Haag: NBLC, 1997 e.v. (jaarlijks een aanvulling). Behalve een zeer korte inhoud geeft deze gids het niveau van elk boek aan en een kort, vakkundig kwaliteitsoordeel. Goede en uitvoerige besprekingen van jeugdboeken biedt voorts het tijdschrift *Leesidee jeugdliteratuur*, kritisch-bibliografisch tijdschrift van de Vlaamse bibliotheekdienst (op internet: www.bib.vlaanderen.be).

Literatuur

- Bekkering, H., Het jeugdliteraire waardeoordeel, in: *Tsjip/Letteren*, jg. 8, nr. 3 (oktober/november 1998).
- Dirksen, J., Over smaak en smaakontwikkeling, in: *Tsjip*, jg. 6, nr. 3 (oktober 1996).
- *Handboek literatuuronderwijs 1999/2000*, Bulkboek: Amsterdam, 1999.
- Kraaijeveld, R., *Smaken verschillen. Over jeugdliteratuur*, Apeldoorn: Van Walraven, 1995.
- Kraaijeveld, R., Jeugdliteratuur in de klas, in: R. Rymenans & H. de Jonghe (red.), *Het Schoolvak Nederlands. Verslag van de tiende conferentie*, Beigem, 1997.
- Schooten, E. van, en R. Oostdam, Fictieonderwijs in de basisvorming: attitudes van docenten en vormgeving van het onderwijs, in: *Spiegel 15* (1997), nr. 1.
- Schooten, E. van, en R. Oostdam, Leerlingen in de basisvorming over fictie en fictieonderwijs, in: *Spiegel 16* (1998), nr. 1.

- Sterck, M. de, Een vaste stek? De adolescentenroman tussen Nijntje en Nabokov, in: H. van Lierop-Debrauwer e.a. (red.), *Van Nijntje tot Nabokov*, Tilburg: Tilburg University Press, 1997.
- Verbeek, M., Van Beckman en Hartman tot Bomans of Hermans, in: H. van Lierop-Debrauwer e.a. (red.), *Van Nijntje tot Nabokov*, Tilburg: Tilburg University Press, 1997.

Ruud Kraaijeveld

Geboren 1951. Docent Nederlands aan het Gemini College te Ridderkerk/Nederlek. Mede-auteur van de onder- en bovenbouwmethoden *Op niveau*, *Op niveau plus*, *Op niveau*

literair, *Op niveau taalvaardig* en *Globe: Laagland*. Publiceerde school- en achtergrondboeken over jeugdliteratuur, zoals *Smaken verschillen*, *Net echt en toch verzonden*. Memo jeugdliteratuurreeks en de *Jeugdboekenreeks*. Verder artikelen over literatuuronderwijs in diverse tijdschriften. Medewerker van het *Lexicon van de jeugdliteratuur*, het *Jonge Jury*-project en het tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming*. Publiceert regelmatig in *Levende Talen*.

Adres: Hortensiastraat 23, 3333 ED Zwijndrecht, e-mail: raj.kraaijeveld@wxw.nl.